

บทที่ 3

อำนาจและความมั่งคั่ง

การแผ่ขยายอาณาเขตสู่ทะเลบอลติกและทะเลดำในศตวรรษที่ 18 เป็นการปูพื้นฐานของการสร้างจักรวรรดิรัสเซีย บันทึบทอนอำนาจอันยิ่งใหญ่ของสามมหาอำนาจที่เคยเป็นอุปสรรคขัดขวางการขยายอำนาจของรัสเซีย ได้แก่ สวีเดน (ลดลงเป็นมหาอำนาจชั้นสาม) จักรวรรดิออตโตมัน (เสื่อมอำนาจ เปิดโอกาสให้รัสเซียขยายอาณาเขตสะดวกขึ้นในทางภาคหน้า) และโปแลนด์ (สิ้นสุดความเป็นรัฐอาณาจักรโดยเด็ดขาดใน ค.ศ. 1795) เมื่อเริ่มศตวรรษที่ 19 ศัตรูที่ขัดขวางการขยายอำนาจของรัสเซียได้แปรเปลี่ยนเป็น รัสเซีย ฝรั่งเศส และอังกฤษ ที่มุ่งสกัดกันเต็มที่คือ ฝรั่งเศส มหาอุทธรณ์ระหว่างฝรั่งเศสกับรัสเซียใน ค.ศ. 1812 และ ค.ศ. 1813 ได้วินิจฉัยชี้ขาดโดยเด็ดขาดนั้นปลายว่า รัฐใดควรยืนหยัดต่อไปตามเจตจำนงของตน

ตั้งแต่รัชสมัยชาร์ปอลที่ 1 (Paul I, ค.ศ. 1796-1801) จนถึงสมัยอะเล็กซานเดอร์ที่ 1 (Alexander I, ค.ศ. 1801-1825) รัสเซียได้เผชิญภัยการรุกราน แต่ในรัชกาลของชาร์อะเล็กซานเดอร์นั้นเอง รัสเซียก็ได้ก้าวขึ้นสู่ความเป็นมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ในยุโรปอย่างสมบูรณ์แบบ คือได้ร่วมวินิจฉัยชี้ชะตากรรมของยุโรป (Arbiter) เริ่มด้วยในรัชกาลชาร์อะเล็กซานเดอร์นั้นเองที่รัสเซียยังคงยืนหยัดแผ่ขยายอาณาเขตลงไปในทางตอนใต้ซึ่งหมายถึงการเผชิญหน้ากับจักรวรรดิออตโตมัน สงครามจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ ใน ค.ศ. 1806 รัสเซียได้เข้าสู่สงครามกับจักรวรรดิออตโตมัน ทั้ง ๆ ที่รัสเซียเองกำลังวิตกภัยการรุกรานของฝรั่งเศส ภัยฝรั่งเศสจะขยายตัวคืบคลานมาทางตะวันออกสู่พรหมแดนรัสเซีย

การทูตในศตวรรษที่ 17 และ 18 ส่วนใหญ่มีขอบเขตความสนใจของยุโรปทั้งหมดอยู่ที่ความยิ่งใหญ่ของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสพยายามขยายอำนาจครอบงำยุโรปด้วยการสร้างจักรวรรดิละเมียดกฎแห่งการถ่วงดุลอำนาจยุโรป ตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 จนถึงสมัยฝรั่งเศสปฏิวัติ ใน ค.ศ. 1789 ซึ่งเป็นการปฏิวัติระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่ระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบของสาธารณรัฐ ฝรั่งเศสสนับสนุนสถาบันของยุโรปตะวันตกอย่างใหญ่หลวง ยิ่งกว่านั้น การที่สาธารณรัฐฝรั่งเศสได้พยายามดำเนินนโยบายแผ่ขยายอำนาจตลอดมาจนถึงสมัยจักรพรรดินโปเลียน (ค.ศ. 1804-1814) ล้วนเป็นภัยใหญ่หลวงคุกคามเสถียรภาพความมั่นคงของยุโรป การรวมตัวเป็นพันธมิตรจึงเกิดขึ้นถึงสามครั้งเพื่อสกัดกั้นการขยายอำนาจของฝรั่งเศส จึงนับได้ว่า ฝรั่งเศสมีบทบาทยิ่งใหญ่ในยุโรป โดยเฉพาะอย่าง

ยังการขายตัวของจักรวรรดิฝรั่งเศสยอมหมายถึงเสถียรภาพความมั่นคงของรัสเซียด้วย เพราะฝรั่งเศสแผ่ขยายอาณาเขตสู่ตะวันออกมุ่งไปทางรัสเซียเต็มที่

ฝรั่งเศส : มหันตภัยคุกคามยุโรป

ตั้งแต่ฝรั่งเศสพลิกแผ่นดินปฏิวัติใน ค.ศ. 1789 เหล่าอริราชศัตรูได้ร่วมกัน คุกคามเสถียรภาพความมั่นคงของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสจะป้องกันตนเองอย่างไรจากศัตรูรอบด้าน? ลำพังกองทัพที่มีประสิทธิภาพแต่มีกำลังพลจำกัดย่อมไม่อาจจะกระทำศึกได้รอบด้าน ภาวะความจำเป็นดังกล่าวนี้เองมีส่วนทำให้ฝรั่งเศสต้องคิดวางแผนที่พิถีพิถันแบบแผนการยุทธของยุโรป โดยมองมุ่งการทุ่มใช้กำลังคนมหาศาล จัดเป็นกองทัพมวลชน (Mass Army) ที่ส่วนใหญ่ขาดระเบียบวินัยและการฝึกอบรบทางทหาร แต่เป็นกองทัพมวลชนที่รบโดยพลั้งชาตินิยมที่มุ่งป้องกันมาตุภูมิของตน ยุทธศาสตร์ใหม่ของฝรั่งเศสมุ่งการเคลื่อนทัพอย่างรวดเร็วเข้ายึดครองพื้นที่ตามเป้าหมาย และต้องเคลื่อนทัพรวดเร็วยิ่งกว่านั้นในการทิ้งพื้นที่ที่ยึดครองนั้น ด้วยเหตุที่ขาดการเก็บรักษาล้ำที่ยึดไว้ได้ ยุทธศาสตร์รุกสายฟ้าแลบ (Blitzkrieg) นั้นทำให้ฝรั่งเศสสามารถมีชัยเหนือกว่าในระยะเวลาที่จำกัดและในพื้นที่ตามเป้าหมาย¹ สงครามที่ใช้ยุทธศาสตร์ใหม่นั้นจึงเป็นสงครามที่มุ่งเผด็จศึกโดยเด็ดขาดเบ็ดเสร็จ (Absolute and total war) จักรพรรดินโปเลียนได้ทรงใช้ยุทธศาสตร์นั้นอย่างชำนาญยิ่ง และถือว่าปัจจัยชี้ขาดชัยชนะของสงครามคือ กำลังเหล่าทหารปืนใหญ่ที่ต้องมีความคล่องตัวในการเคลื่อนที่และมีเหล่าทหารที่ชำนาญการยิงปืนใหญ่² ยุทธศาสตร์รุกแบบสายฟ้าแลบนั่นเองที่ทำให้ยุโรปถูกตรึงให้อยู่กับที่และไม่พร้อมแม้แต่ว่าจะตั้งรับคลื่นมวลชนที่รุกรบอย่างรวดเร็วเช่นนั้น กองทัพที่ทรงประสิทธิภาพเพียงใดก็ไม่สามารถจะตั้งรับยุทธศาสตร์ใหม่นั้นได้ ชัยชนะจึงเป็นของฝ่ายฝรั่งเศสครั้งแล้วครั้งเล่าอย่างรวดเร็วและง่ายดาย

เมื่อเนโปเลียน โบนาปาร์ต (Napoleon Bonapart, ค.ศ. 1769-1821) ได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นจักรพรรดิฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1804 ทั้งยุโรปเริ่มจับตามองฝรั่งเศสด้วยความหวั่นหวาด ไม่ไว้วางใจในเจตนารมณ์แห่งนโยบายต่างประเทศของจักรวรรดิฝรั่งเศสซึ่งสอดคล้องสืบต่อจากสาธารณรัฐฝรั่งเศส (ค.ศ. 1792-1804) กล่าวคือ ดำเนินนโยบายสร้างจักรวรรดิฝรั่งเศสครอบงำทั้งยุโรป ชาติที่มุ่งมั่นขัดขวางฝรั่งเศสคือ อังกฤษซึ่งยึดถือนโยบายธำรงรักษาดุลยภาพแห่งอำนาจในยุโรป มิให้รัฐใดครอบครองยุโรปทั้งทวีป บรรดามหาอำนาจยุโรปซึ่งได้แก่ ปรุสเซีย ออสเตรียและรัสเซีย ล้วนมีความมุ่งมั่นเช่นเดียวกันกับอังกฤษ

¹Weber, p. 535.

²Langer, p. 117.

เดิมทีตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ. 1789 อังกฤษได้ดำเนินการทูตเชิญชวนชาร์ปอลให้ผูกพันมิตรกับอังกฤษเพื่อสร้างแนวร่วมปราบฝรั่งเศสเป็นครั้งที่สอง แต่ฝรั่งเศสได้ขึ้นแข่งการทูตกับอังกฤษในพระราชสำนักรัสเซีย ชาร์ปอลผู้ทรงมีน้ำพระทัยรวนเรทรงถอนรัสเซียออกจากมหาพันธมิตรครั้งที่สอง ด้วยทรงตระหนักว่า อังกฤษมิได้ให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง อีกทั้งฝรั่งเศสได้หิบบกเอาดินแดนคาบสมุทรบอลข่านขึ้นมาล่อรัสเซีย และชี้ให้ชาร์ปอลเห็นภัยจากการที่อังกฤษได้ยึดครองเกาะมอลตา (Molta) ฝรั่งเศสจึงเป็นต่อทางการทูตดังกล่าว จนเมื่อชาร์ปอลสวรรคตในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1801 อังกฤษได้แผ่อิทธิพลครอบงำพระราชสำนักรัสเซียและฝรั่งเศสเพื่อยุติจะผูกมิตรกับอะเล็กซานเดอร์ ชาร์พระองค์ใหม่

ตั้งแต่ ค.ศ. 1799 ยุทธการรบรุกของฝรั่งเศสภายใต้การบังคับบัญชาของนโปเลียนได้ก่อให้เกิดความพ่ายแพ้และความพินาศย่อยยับแก่ศัตรูโดยรอบ แม้นโปเลียนจะได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นจักรพรรดิ และทรงเจรจาหย่าศึกกับอังกฤษศัตรูคู่อาฆาตอันดับหนึ่งแล้วตามความตกลงสันติภาพที่ อาเมียงส์ (Peace at Amiens, ค.ศ. 1801) ความตกลงและหรือสนธิสัญญาใด ๆ ก็เป็นเพียงวิธีการแลกสัถยาบันรับรองชัยชนะของนโปเลียนโดยขึ้นอยู่กับหลักการแห่งการชดเชย (Compensations) และการแบ่งดินแดน (Partitions) นโปเลียนได้เคยกล่าวไว้ในระหว่าง ค.ศ. 1801-1802 ว่า “ในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ สนธิสัญญาสันติภาพทุกฉบับในสายตาของข้าพเจ้ามีความหมายเป็นเพียงการตกลงสงบศึกเท่านั้น”³

หลังจากการสงบศึกที่เมืองอาเมียงส์เพียง 6-7 เดือนต่อมา คุณภาพแห่งอำนาจในยุโรปได้ผันแปรเป็นคุณประโยชน์แก่ฝ่ายฝรั่งเศสเป็นอันมาก ด้วยชาร์อะเล็กซานเดอร์ทรงวิตกที่ฝรั่งเศสได้ขยายอำนาจอิทธิพลไปอย่างกว้างขวางมาก ชาร์อะเล็กซานเดอร์จึงทรงกระตือรือร้นที่จะสร้างแนวร่วมกับอังกฤษเพื่อต่อต้านฝรั่งเศสอีกครั้งหนึ่งและเพื่อจะฉวยโอกาสแผ่อิทธิพลเข้าไปในโปแลนด์ใหม่ รัสเซียได้ยุยงให้อังกฤษละเมิดความตกลงที่อาเมียงส์ โดยให้ยื่นคำขาดต่อฝรั่งเศสเรื่องสถานภาพของเกาะมอลตา อังกฤษจึงเป็นฝ่ายช่วยทำให้เกิดสงครามใหม่ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1803 ฝรั่งเศสได้รับคำท้าโดยหวังเผด็จศึกเพื่อผลประโยชน์ที่จักเพิ่ม “ทวีคูณหรือไม่ได้อะไรเลย” (“double or nothing”) ในการรบครั้งนั้น ฝรั่งเศสได้กระทำศึกอย่างรวดเร็วสำเร็จผลเป็นอย่างยิ่ง ชัยชนะของฝรั่งเศสเหนือดินแดนฮันโนเฟอร์ (Hanover) เนเปิลส์ และการคุกคามอียิปต์ ได้ก่อให้เกิดความหวาดวิตกแก่รัสเซียเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเป็นภัยอันตรายต่อการแผ่ขยายอำนาจผลประโยชน์ของรัสเซียในจักรวรรดิออตโตมันและดินแดนเยอรมัน

³Rudé, p. 242.

ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1804 ชาร์ลส์เล็กลีชานเดอร์ได้ทรงปรึกษากับนายวิลเลียม พิตต์ (William Pitt, นายกรัฐมนตรีของอังกฤษ) ซึ่งนำไปสู่การเป็นพันธมิตรกันเพื่อปราบฝรั่งเศสที่ได้ยึดครองเบลเยียมและไรน์แลนด์ (Rhineland) ความตกลงของสองมหาอำนาจในเดือนเมษายน ค.ศ. 1805 ได้ก่อให้เกิดการสร้างมหาพันธมิตรขึ้นเป็นครั้งที่สาม ประกอบด้วย รัสเซีย ออสเตรีย อังกฤษและปรัสเซีย

มหาพันธมิตรครั้งที่สามมีที่ท้าวว่าจะสามารถหยุดยั้งการขยายอำนาจอาณาเขตของฝรั่งเศสได้ดังมุ่งหมาย เพราะฝรั่งเศสได้พ่ายแพ้ทางยุทธนาวีที่นอกชายฝั่งทะเลของเมืองทราฟัลการ์ (Trafalgar, บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันตกเฉียงใต้ของสเปน) ฝรั่งเศสจึงคิดที่จะเจรจาสันติภาพกับรัสเซียและออสเตรีย แต่ข่าวความพ่ายแพ้นั้นได้ทำให้มหาพันธมิตรมีความมั่นใจมากขึ้นที่จะปราบฝรั่งเศส ฝรั่งเศสจึงต้องสู้ศึกในยุโรป

กองทัพรัสเซียและออสเตรียได้รวมตัวกันในแคว้นโมราเวีย (Moravia) ในยุโรปกลางเพื่อเตรียมบุกฝรั่งเศส แต่แล้วฝรั่งเศสได้เป็นฝ่ายรุกก่อน ณ เมือง ออสเตอร์ลิทซ์ (Austerlitz, ในเชโกสโลวะเกียปัจจุบัน) ฝรั่งเศสบดขยี้กำลังแสนยานุภาพของออสเตรียและปรัสเซียพินาศสิ้นเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1805 รัสเซียถอย ออสเตรียพ่ายแพ้ยับเยิน มหายุทธครั้งนั้นได้เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงดุลยภาพแห่งอำนาจในยุโรปโดยฉับพลันทันที⁴ กล่าวคือ ฝรั่งเศสได้รุกคืบหน้าต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง จนปรัสเซียต้องยอมแพ้ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1806 และยอมตนเป็นพันธมิตรของฝรั่งเศส มหาอำนาจที่ยืนหยัดต่อต้านฝรั่งเศสอย่างเหนียวแน่นจึงเหลือเพียงอังกฤษและรัสเซีย

ในระหว่างที่รัสเซียรุกรบกับฝรั่งเศสนั้น ฝรั่งเศสได้ทำลายสถานะเดิมของโปแลนด์ด้วยการยกเลิกการแบ่งแยก และตั้งแคว้นแคว้นวอร์ซอขึ้น (Grand Duchy of Warsaw) ใน ค.ศ. 1806 จึงเท่ากับว่ารัสเซียได้สูญเสียโปแลนด์ไปโดยปริยาย ปีต่อมากองทัพรัสเซียจึงกลับสู่ยุทธภูมิอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็ไม่สามารถพิชิตฝรั่งเศสได้ ฝรั่งเศสได้รุกรตามรัสเซียเข้าไปในปรัสเซียตะวันออก รัสเซียพ่ายแพ้ยับเยิน ณ ยุทธภูมิไอล (Eylau) ในเดือนกุมภาพันธ์ และที่เมืองฟรีดแลนด์ (Friedland) ในเดือนมิถุนายน ความพ่ายแพ้อย่างมโหฬารถึงสองครั้งติดต่อกันมีส่วนทำให้รัสเซียต้องพิจารณาไตร่ตรองทบทวนนโยบายของคนใหม่ให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ทางการเมืองในยุโรปที่ได้เปลี่ยนแปลงไปจนมีที่ท้าวว่าจะเป็นภัยต่อความมั่นคงปลอดภัยของรัสเซียเอง การที่จะหวังพึ่งพาพันธมิตรของคนก็เป็นอันว่าล้มเหลว เพราะนับแต่นายพิตต์ถึงแก่อสัญกรรม (เดือนมกราคม ค.ศ. 1806) รัสเซียเริ่มมีความยากลำบากมากขึ้นในการร่วมมือกับอังกฤษและปรัสเซีย

⁴Langer, p. 119.

ในค.ศ. 1807 อาจกล่าวได้ว่า ฝรั่งเศสได้เป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ในยุโรป อังกฤษเท่านั้นที่ยังไม่สยบแทบเท้าฝรั่งเศส และรัสเซียก็อยู่ไกลมีอาณาเขตกว้างใหญ่อุดพันจากเงื้อมมือของฝรั่งเศส สงครามที่ผ่านมาเป็นการเพียงพอสำหรับรัสเซียที่จะต้องพิจารณาแนวนโยบายของตนใหม่โดยตระหนักถึงสถานะความเป็นจริงที่ปรากฏในทวีปยุโรป ไม่มีชาติใดจะสามารถเป็นพันธมิตรช่วยรัสเซียปราบฝรั่งเศสหรือช่วยคุ้มครองรัสเซียจากการรุกรานของฝรั่งเศสได้ มหามิตรเช่นอังกฤษก็ต้องพะวงกับเสถียรภาพความมั่นคงของตน หวันเกรงฝรั่งเศสมิได้น้อยกว่ารัสเซียหวันเกรงเท่าใดนัก ต่างฝ่ายต่างเผชิญกับการรุกรานของฝรั่งเศสซึ่งก็ปลานเข้าไปทุกขณะ ออสเตรียและปรัสเซียเองเสื่อมถอยอำนาจเสมือนทพพลภาพชั่วขณะ เพราะฝรั่งเศสพิชิตศึกอย่างเด็ดเดี่ยว เมื่อปราศจากมิตร มีแต่ศัตรูประจันหน้า รัสเซียก็เริ่มดำเนินนโยบายที่ค่อนข้างยืดหยุ่นเพื่อความอยู่รอดของตน

ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1807 เมื่อฝรั่งเศสพิชิตศึกกับรัสเซีย ณ ฟรีดลันท์แล้ว ต่อมาในเดือนกรกฎาคม ได้มีการพบกันขึ้นใกล้เมืองทิลซิต (Tilsit) ในลุ่มแม่น้ำนีมัน (Neman) ชาร์อะเล็กซานเดอร์ที่ 1 ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในความตกลงสงบศึกกับฝรั่งเศสและเจรจาสันติภาพซึ่งได้ยังผลประโยชน์มหาศาลแก่ทั้งสองฝ่ายโดยเบียดบังปรัสเซีย สนธิสัญญาสันติภาพและมิตรภาพแห่งปี 1807 นี้ (Treaty of Peace and Friendship) มีข้อความสำคัญโดยสรุปดังนี้

1. ยุติความเป็นปฏิปักษ์และสงครามต่อกัน
2. ดินแดนโปแลนด์ส่วนที่เป็นของปรัสเซียให้อยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์แซกโซนี
3. รักษาสถานะของจักรวรรดิรัสเซียให้คงเดิม
4. รัสเซียและฝรั่งเศสรับรองอำนาจซึ่งกันและกันในการแบ่งเขตภายใต้อำนาจอิทธิพลเพื่อครอบครองยุโรป รัสเซียในยุโรปตะวันออก ฝรั่งเศสในยุโรปตะวันตก
5. ต่างไม่แทรกแซงกิจการภายในของอีกฝ่าย โดยเฉพาะฝรั่งเศสจะไม่แทรกแซงในกรณีพิพาทเรื่องคาบสมุทรบอลข่านระหว่างจักรวรรดิรัสเซียกับจักรวรรดิออตโตมัน
6. รัสเซียเสนอตนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยสงครามอังกฤษกับฝรั่งเศส^๖

นอกจากนั้นทั้งสองฝ่ายได้ทำความตกลงเป็นการลับย้าอำนาจอิทธิพลที่แต่ละฝ่ายต้องการครอบครองยุโรป ที่นับว่าสำคัญคือ รัสเซียลงนามในความตกลงลับเป็นพันธมิตรร่วมตั้งรับและรุกรบ (Secret Defensive and Offensive Alliance) ในกรณีที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดถูกรุกรานหรือฝ่ายใดรุกรานรัฐอื่นใดในยุโรป เมื่ออังกฤษไม่ยินยอมสงบศึกกับฝรั่งเศส รัสเซียจะให้ความร่วมมือในการปิดล้อมอังกฤษด้วยระบบห้ามค้าขายกับอังกฤษบนภาคพื้นทวีป (Continental System)

^๖Text in Dmytryshyn, pp. 142-52.

สนธิสัญญาสันติภาพและความตกลงทางทหาร ซึ่งเป็นความตกลงลับดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะพันธมิตรที่รัสเซียได้แสดงออกอย่างเด่นชัด ขณะที่รัสเซียยังมิได้สลัดพันธกรณีในฐานะพันธมิตรของอังกฤษต่อต้านฝรั่งเศส รัสเซียได้ระบับมิตรโดยทำสนธิสัญญาความตกลงต่าง ๆ ที่มีส่วนเป็นปฏิปักษ์ต่ออังกฤษโดยตรง ดินแดนต่าง ๆ ที่รัสเซียได้รับหรือมีอิทธิพลครอบงำล้วนเป็นการได้มาโดยการเบียดบังเอารัดเอาเปรียบชาติต่าง ๆ ที่ตนเคยถือเป็นพันธมิตรหรือมิตรอย่างใดอย่างหนึ่ง รัสเซียจึงได้ชื่อว่าเป็นนักฉวยโอกาสกระทำการซ้ำเติมเมื่อชาติใดล้ม หรือบรรดามหาอำนาจทำศึกเข่นฆ่ากัน รัสเซียจะเข้าซบมือเปิบ เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์การทูตในสมัยต่อมาจะเห็นลักษณะนี้เด่นชัดขึ้นตามลำดับ

ทั้งฝรั่งเศสและรัสเซียต่างมีความมุ่งมั่นที่จะครอบครองยุโรป แต่โอกาสไม่อำนวยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดพิชิตอีกฝ่ายได้โดยง่าย จึงจำต้องดำเนินนโยบายโอนอ่อนผ่อนปรนประนีประนอมต่อกัน โดยแบ่งเขตอำนาจอิทธิพล (Spheres of influence) ในยุโรปออกเป็นสองเขต เขตตะวันตกเป็นเขตของฝรั่งเศส เขตตะวันออกเป็นเขตของรัสเซีย เปิดโอกาสให้รัสเซียล่วงล้ำก้ำเกินดินแดนของจักรวรรดิออตโตมันและสวีเดนได้เต็มที่

ในระหว่างนั้น ฝรั่งเศสยังติดศึกกับอังกฤษซึ่งเป็นพันธมิตรของรัสเซีย รัสเซียมีเหตุวิวาทกับจักรวรรดิออตโตมันด้วยกรณีพิพาทเรื่องคาบสมุทรบอลข่าน จักรวรรดิออตโตมันเป็นพันธมิตรโดยพฤตินัยของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสหวังที่จะให้รัสเซียเป็นฝ่ายคนเพื่อยุติศึกกระหนาบและเพื่อเป็นผู้ไกล่เกลี่ยยุติสงครามระหว่างตนกับอังกฤษ รัสเซียเองต้องการฝรั่งเศสเป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างตนกับจักรวรรดิออตโตมันต่างฝ่ายต่างต้องพึ่งพาอีกฝ่ายไม่มากนักน้อยความตกลงใน ค.ศ. 1807 จึงเป็นเพียงความตกลงพักรบมากกว่าจะเป็นการสถาปนาสันติภาพที่ยั่งยืน เมื่อใดพอรบรบ เมื่อนั้นความเป็นมิตรก็ย่อมจะสิ้นสุดลง ฝรั่งเศสต้องการเวลาสร้างตนให้เข้มแข็งเพื่อพิชิตทั้งยุโรป แต่ฝรั่งเศสไม่ต้องการกระทำการทำศึกโดยรัสเซียซบมือเปิบ เพราะฝรั่งเศสไม่ต้องการแบ่งปันชัยชนะที่ตนได้มาด้วยความยากลำบากให้แก่รัสเซีย

ฝรั่งเศสรอคอยจังหวะเหมาะที่จะผละออกจากรัสเซียเพื่อทำหน้าทำลายล้างให้เด็ดขาดสัมพันธภาพระหว่างกันเสื่อมทรามลงตามลำดับ นับแต่ความบาดหมางระหว่างราชวงศ์ กล่าวคือ จักรพรรดินโปเลียนได้ทรงทาบทามไครอิกเชกสมรสกับสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอของซาร์อะเล็กซานเดอร์เพื่อเป็นการร่วมราชวงศ์เชื่อมทองแผ่นเดียวกัน แต่วงในของพระราชสำนักรัสเซียคัดค้านไม่เห็นควรที่จะผูกมิตรกับฝรั่งเศสให้ใกล้ชิดถึงเพียงนั้น เมื่อรัสเซียปฏิเสธอยู่ในที่ในปลายปี ค.ศ. 1809 จักรพรรดินโปเลียนก็ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางมาเรีย หลุยส์ (Maria Louis) พระราชธิดาในจักรพรรดิแห่งออสเตรีย เป็นเหตุให้รัสเซียไม่พอใจที่จะเห็นพันธมิตรระหว่างฝรั่งเศสกับออสเตรียงอกงามเป็นอันตรายต่อตน อีกทั้งแผนฝรั่งเศสขยาย

อำนาจไปทางตะวันออกโดยผ่านโปแลนด์ก็เป็นแผนที่รัสเซียหวาดวิตก

ความตกลงสันติภาพแห่งเมืองทิลซิทเป็นความหวังเดิมของรัสเซียว่า อย่างน้อยการร่วมมือกับฝรั่งเศสจะช่วยยับยั้งโอกาสปฏิวัติมิให้เกิดขึ้นในโปแลนด์ และหวังว่าฝรั่งเศสจะตั้งตนเป็นกลางเมื่อรัสเซียมีเหตุขัดแย้งพิพาทกับจักรวรรดิออตโตมัน และเมื่อรัสเซียหมายครอบครองนครคอนสแตนติโนเปิล แต่เมื่อมีการจัดตั้งแวนแคว้นแห่งวอร์ซอขึ้น รัสเซียก็หวังชดเชยโดยควรได้รับดินแดนกาลิเซียตะวันตก (Galicia) ปรากฏว่าใน ค.ศ. 1809 โดยถือฝรั่งเศสเป็นพันธมิตรของตน ออสเตรียได้ยึดครองกาลิเซีย ทำให้รัสเซียคับแค้นใจยิ่ง อีกทั้ง ฝรั่งเศสยังหนุนหลังขบวนการโปแลนด์กู้ชาติ เมื่อพิจารณาถึงการร่วมมือกับฝรั่งเศสในการปิดล้อมอังกฤษทางเศรษฐกิจด้วยระบบตัดการค้าอังกฤษในทวีป รัสเซียก็เห็นแต่ความเสียเปรียบมากกว่าได้เปรียบ เพราะรัสเซียต้องตัดการค้ากับอังกฤษ เป็นผลเสียหายแก่การค้าไม้ให้อังกฤษที่เคยได้กำไรมหาศาล การตัดการค้ากับอังกฤษทำให้รัสเซียขาดแคลนสินค้าอุตสาหกรรมของอังกฤษ เศรษฐกิจของรัสเซียต้องถึงกับทรุดกับทรุด รัสเซียจึงแอบลักลอบเปิดเมืองท่าค้าขายกับอังกฤษ เป็นการท้าทายฝรั่งเศสเป็นอย่างยิ่ง

ความเป็นมิตรเริ่มจืดจางลง ต่างฝ่ายต่างก็ละเมิดความตกลงสันติภาพแห่งเมืองทิลซิท ฝรั่งเศสผนวกแวนแคว้นโอลเดนบวร์ก (Oldenburg) ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าจะกระเทือนไมตรีกับรัสเซีย เพราะเจ้าผู้ครองคือพระเทวัญของซาร์อะเล็กซานเดอร์ ส่วนรัสเซียเองก็เริ่มละเมิดความตกลงในการร่วมปฏิบัติการตัดการค้ากับอังกฤษในทวีปตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ. 1810 และตั้งกำแพงภาษีสูงต่อสินค้าฝรั่งเศสคือ ไหม บรันดี เหล้าองุ่น เป็นต้น รัสเซียเริ่มไคร้ครองว่า สงครามกับฝรั่งเศสคงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ รัสเซียจึงเดินการทูตแสวงหาพันธมิตร และขุมนุมพลตามพรหมแดนติดกับโปแลนด์เพื่อข่มขวัญฝรั่งเศส

ในการแสวงหาพันธมิตรนั้น รัสเซียได้หยิบยกเอาแวนแคว้นดานูบ (Danube principalities) ขึ้นล่อออสเตรีย แต่ออสเตรียหวังที่จะได้นอร์เวจากเดนมาร์กมากกว่า จึงไม่ใส่ใจที่จะผูกมิตรกับรัสเซีย รัสเซียเองก็ไม่มีความกล้าหาญพอที่จะแข็งเมืองต่อฝรั่งเศส โปแลนด์ไม่ร่วมมือด้วยกับรัสเซีย ยุทธศาสตร์รบรุก (Offensive strategy) ของรัสเซียจึงล้มเหลว ความสำเร็จทางการทูตสำหรับรัสเซียมีเพียงในด้านที่รัสเซียสามารถทำสนธิสัญญาสันติภาพกับจักรวรรดิออตโตมัน และเสนอยินยอมให้ออสเตรียได้นอร์เวเพื่อแลกกับการที่ออสเตรียจะสนับสนุนรัสเซียทางทหาร

ฝรั่งเศสได้จับตาเฝ้าดูความเคลื่อนไหวดังกล่าวของรัสเซีย และได้เตรียมพร้อมทางการทูตและการทหารเพื่อเผชิญศึกกับรัสเซียขึ้นเด็ดขาด เป็นการตัดไม้ข่มนามมิให้รัฐใดหาญกล้าแข็งเมืองต่อฝรั่งเศส และเพื่อครอบครองยุโรปทั้งทวีป ถ้าฝรั่งเศสสามารถพิชิตรัสเซียได้

การพิชิตอังกฤษจกง่ายดาบขึ้น ด้วยอังกฤษจะไร้มิตร อยู่โดดเดี่ยวต้องต่อสู้ไปอย่างขาดขวัญ กำลังใจ อีกทั้งการพิชิตรัสเซียจะเป็นการพังทลายกำแพงใหญ่ขวางกั้นยุโรปจากเอเชียที่ฝรั่งเศส ต้องการครอบครอง

โอกาสได้เอื้ออำนาจแก่การบุกรัสเซียยิ่งขึ้น เมื่ออังกฤษกับรัสเซียเริ่มมีความบาดหมาง ใจกัน รัสเซียไร้ญาติขาดมิตร ตกอยู่ในสภาวะโดดเดี่ยว

ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1810 เมื่อรัสเซียละเมิดความตกลงที่ทำกับฝรั่งเศสในการร่วม ปฏิบัติการคัดการค้านักอังกฤษบนภาคพื้นทวีปเพราะการค้ากับอังกฤษเป็นสิ่งจำเป็นต่อรัสเซียมาก ในปี 1812 ฝรั่งเศสยื่นคำขาดให้เลิกค้ากับอังกฤษ ครั้นรัสเซียปฏิเสธในเดือนมิถุนายน ฝรั่งเศสก็ บุกรัสเซีย ทั้ง ๆ ที่ขณะนั้นอำนาจของนโปเลียนในฝรั่งเศสเริ่มเสื่อมถอย บรรดารัฐต่าง ๆ ในยุโรป ที่อยู่ใต้อำนาจฝรั่งเศสล้วนรอคอยโอกาสที่จะปลดแอกฝรั่งเศส การที่ฝรั่งเศสรุกรานรัสเซียจึง เป็นจุดเริ่มต้นแห่งวาระสุดท้ายของจักรวรรดิฝรั่งเศสอย่างสุดที่จะหลีกเลี่ยงเสียได้ ชะตากรรม จักรวรรดิฝรั่งเศสตกอยู่ในเงื้อมมือของรัสเซียตั้งแต่ ค.ศ. 1812

ในขณะที่ฝรั่งเศสรุกรานในรัสเซีย กบฏในสเปนได้อุบัติขึ้นด้วยความช่วยเหลือของ กองทัพบกอังกฤษเพื่อขับไล่ฝรั่งเศสออกจากประเทศ กำลังแสนยานุภาพทางบกของอังกฤษ บนภาคพื้นทวีปได้ทำให้ดุลยภาพแห่งอำนาจสันคลอนในยุโรป ฝรั่งเศสเริ่มเผชิญกองทัพบกของ อังกฤษและรัสเซียกระหนาบข้าง ในเวลาเดียวกัน ปรุสเซียและออสเตรียได้รวบรวมกำลังฟื้นฟู อำนาจขึ้นมาอีก บรรดามหาอำนาจทั้งหลายพร้อมที่จะเผชิญหน้าฝรั่งเศส ปี 1812 ที่ฝรั่งเศส วางแผนบุกรัสเซีย จึงอาจนับเนื่องได้ว่า เป็นเวลาที่ไม่เหมาะสมสำหรับฝรั่งเศสที่จะบุกรัสเซีย โดยมีศัตรูแวดล้อมหน้าหลังพร้อมที่จะเข้าเติม รัสเซียเป็นฝ่ายได้เปรียบตั้งแต่แรกเริ่มแล้ว รัสเซียไม่จำเป็นต้องแสวงหาพันธมิตร บรรดามหาอำนาจพร้อมที่จะสกัดกั้นฝรั่งเศสอยู่แล้ว เพราะยุโรปถือหลักการว่า จะต้องรักษาดุลยภาพแห่งอำนาจมิให้รัฐใดครอบงำทั้งทวีป

เมื่อพิจารณาในด้านดุลยภาพแห่งพลังอำนาจทางทหาร รัสเซียเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะมีกำลังพลพร้อมรบประมาณ 160,000 คน เมื่อเทียบกับฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งสามารถเกณฑ์ กำลังรบได้ถึงประมาณ 680,000 คน ประกอบด้วย ทหารฝรั่งเศสประมาณ $\frac{1}{3}$ กำลังทหารอีก $\frac{2}{3}$ ถูกเกณฑ์มาจากบรรดารัฐบริวาร^๑ นโปเลียนได้ทรงวางแผนการรบที่มุ่งเผด็จศึกให้ได้ ในเร็ววันอย่างรวดเร็วที่สุด และทรงคาดว่าจะเป็น การโจมตีแนวหน้าในขั้นสุดท้าย (Frontal assault) ตามพรมแดนมากกว่าในตัวแผ่นดินใหญ่ภายในของรัสเซีย สงครามตามแบบเช่นนั้น

^๑กำลังพลของทั้งสองฝ่ายเป็นเพียงการประเมิน คำว่าส่วนใหญ่ระบุไม่ตรงกัน

(Conventional war) ย่อมจะชี้ผลชัยชนะได้ง่ายและรวดเร็ว และสามารถนำไปสู่การตกลงสันติภาพได้ตามที่ควรจะเป็น สงครามในความคาดคิดของฝรั่งเศสคือ สงครามตามแบบ

ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1812 กำลังแสนยานุภาพของฝรั่งเศสได้บุกรุกรัสเซียโดยรุกข้ามแม่น้ำนิมัน (Neman, ในรัสเซียตะวันออก) ด้านหนึ่ง และรุกจากโปแลนด์เข้ารัสเซียอีกด้านหนึ่ง ฝรั่งเศสหมายรุกรแบบสายฟ้าแลบเพื่อมิให้รัสเซียตั้งตัวติด รัสเซียเองก็มีได้มีสายตาอันกว้างไกลหรือวางแผนยุทธศาสตร์ที่เลอเลิศเพื่อต่อต้านการรุกรานใดนัก ด้วยรัสเซียตกอยู่ในภาวะเชื่อมั่นว่าตนไม่พร้อมรบและไม่อาจจะต้านทานคลื่นกองทัพมวลชนของฝรั่งเศสได้ รัสเซียตระหนักดีว่า การประจันหน้าหมายถึงความพินาศของฝ่ายตนอย่างแน่นอน รัสเซียจึงเป็นฝ่ายถอยโดยสัญญาอนุญาตเพื่อหลีกเลี่ยงสงครามมากกว่าโดยการวางแผนล่วงหน้า เป็นการถอยทำนองเดียวกันกับที่ชาร์ปเตอร์มหาราชทรงถอยเมื่อเผชิญการรุกรานของสวีเดนในค.ศ. 1708 ในการถอยนั้น รัสเซียได้ทิ้งเมืองร้าง ทำลายสรรพสิ่งมิให้เป็นกำลังแก่ฝ่ายข้าศึก เมื่อรัสเซียถอยโดยไม่ยอมประจันหน้า ฝรั่งเศสก็รุกไล่ติดตามรัสเซียลึกเข้าไปในตัวแผ่นดินใหญ่ภายใน การรบได้เปิดฉากขึ้นที่เมืองสมิเลนสค์ (Smolensk) ในวันที่ 24 สิงหาคม ปรากฏว่าเป็นการรบกับกองระวังหลังของรัสเซียมากกว่าจะเป็นการประจันหน้ากับตัวกองทัพโดยตรง ฝรั่งเศสได้ตัดสินใจที่จะเข้ายึดเมืองมอสโกเพราะมั่นใจว่า รัสเซียคงจะไม่ละทิ้งเมืองหลวงของตน การรบจะเปิดฉากขึ้นและจกสิ้นสุดลงด้วยชัยชนะเป็นของฝ่ายฝรั่งเศส

ฝ่ายรัสเซียเองก็ได้เริ่มเปลี่ยนยุทธศาสตร์จากแบบหนี (Evasive strategy) มาเป็นการหันหน้าประจันกัน ได้มีการเปลี่ยนตัวแม่ทัพจากบาร์เคลย์ เดอ ตอลลี (Barclay de Tolly) มาเป็นคูตูซอฟ (Kutuzov) กองทัพฝรั่งเศสได้ปะทะกับกองทัพรัสเซีย ณ เมืองเล็ก ๆ ชื่อโบโรดีโน (Borodino, อยู่ทางตะวันตกของมอสโก) เมื่อวันที่ 7 กันยายน นับว่าเป็นการรบที่ดุเดือดนองเลือดมากที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์สงครามในยุโรปแห่งศตวรรษที่ 19¹ รัสเซียเป็นฝ่ายถอยทิ้งเมืองมอสโก 7 วันต่อมากองทัพฝรั่งเศสเข้ายึดครองเมืองมอสโก และคาดว่า รัสเซียคงจะต้องเร่งเจรจาสงบศึก

แต่ยุทธศาสตร์ถอยโดยทำลายทุกอย่างมิให้เป็นกำลังแก่ฝ่ายข้าศึก (Scorched Earth Policy) นั้น เป็นวิธีการถอยโดยล่อลวงดึงกำลังข้าศึกให้เดินทัพถล่มลึกเข้าไปในตัวประเทศรัสเซีย ล้อมให้อดอยากและเผชิญความหนาวจัด เป็นการบั่นทอนขวัญกำลังใจของข้าศึก เมื่อข้าศึกถอยก็จะเผชิญความอดอยากและหนาวจัดในขณะที่ต้องเผชิญการตอบโต้ด้วยกำลังที่เข้มแข็งของรัสเซีย นอกจากดำเนินกลยุทธ์ถอยลวงข้าศึกแล้ว รัสเซียยังได้ปลุกระดมมวลชนให้ลุกฮือขึ้นมารบเพื่อ

¹Langer, p. 124.

ป้องกันชาติมาตุภูมิของตน พัททัญศาสนา โค่นล้มทรราชผู้หมายพิชิตโลก และเตือนให้ระลึกถึงอดีตเมื่อประเทศเพื่อนบ้านผู้มีกำลังมหาศาลได้ประสบความสำเร็จยับยั้งมากเพียงใดเมื่อได้รุกรานรัสเซีย⁸

เมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดครองมอสโกที่ถูกทิ้งร้าง ได้เกิดเหตุไฟไหม้เผาเมืองราบไปประมาณ $\frac{3}{5}$ ส่วนของตัวเมือง ฝรั่งเศสตกอยู่ในภาวะติดกับดัก รัสเซียได้ตั้งหลักใหม่ที่เมืองเซนต์ ปีเตอร์สเบิร์ก โดยไม่ยอมจำนน แม้จะเสียบ้านเสียเมืองไปกึ่งหนึ่งแล้วก็ตาม ฝรั่งเศสรอกอยที่จะให้รัสเซียประกาศยอมแพ้ รัสเซียก็นิ่งเฉย ฝรั่งเศสเสนอให้เปิดการเจรจาสันติภาพ รัสเซียก็ปัดข้อเสนอจนถึงสามครั้งสามครา ทำให้ฝรั่งเศสตกอยู่ในฐานะลำบากที่ไม่อาจได้รับชัยชนะโดยเด็ดขาดอย่างเป็นทางการ ฝรั่งเศสเริ่มรู้สึกว่าคุณต้องกลรัสเซียแล้ว

อันที่จริงแล้ว ฝรั่งเศสอาจจะมีทางบีบบังคับให้ซาร์ยอมแพ้ได้ ถ้าฝรั่งเศสสามารถเรียกร้องปลุกใจชาวนาให้ลุกฮือขึ้นต่อสู้เพื่อปลดแอกจากความเป็นทาสติดที่ดิน⁹ แต่ฝรั่งเศสไม่ทันคิดเฉลียวใจถึงความได้เปรียบดังกล่าว ห้ำหั่นดาห์ผ่านไปโดยไม่มีคำตอบและปฏิกิริยาต่อต้านจากฝ่ายรัสเซีย ฝรั่งเศสเริ่มกระวนกระวายในสถานการณ์ที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก ทางออกมีเพียงสองทาง ทางหนึ่งคือการรุกรานหน้าต่อไปโดยไม่สนใจในผลลัพธ์ว่าจะเป็นคุณหรือเป็นโทษ เพราะอากาศเริ่มหนาวเหือกเย็นยากแก่การเคลื่อนทัพ พื้นที่รุกรานหน้าก็อยู่นอกเหนือความรู้ความเชี่ยวชาญของฝรั่งเศสซึ่งไม่ได้เตรียมแผนที่จะบุกรุกเข้าไปในประเทศเช่นนั้น อีกหนทางหนึ่งคือ การยอมรับความพ่ายแพ้โดยการถอย แต่การถอยก็ยากลำบาก เพราะในระหว่างการบุกฝรั่งเศสได้ทำลายทุกสิ่งเบื้องหน้า การถอยนั้นจะหมายถึงสิ่งใดมิได้เป็นกำลังแก่ฝ่ายตน อีกทั้งการถอยก็อาจเผชิญกองโจรชาวนาและกองทัพรัสเซีย ไม่ว่าจะรุกหรือจะถอย ฝรั่งเศสจะต้องเผชิญความหนาวเหือกเย็น สภาพไร่ที่หักพังและเสบียงอาหาร กองทัพฝรั่งเศสตกหลุมพรางของฝ่ายรัสเซียอย่างถนัดตัวให้ขึ้นได้ยากลำบากยิ่ง ในที่สุด ในเดือนตุลาคม ฝรั่งเศสได้ตัดสินใจถอยกลับไปตามระยะทางที่ไกลถึง 500 ไมล์

กองทัพฝรั่งเศสเผชิญความหนาวจัดที่มาเยือนเร็วกว่าปกติ บรรดาทหารล้มป่วยอดอยากยากแค้นแสนสาหัส อีกทั้งเผชิญกับการที่เหล่ากองโจรชาวนาและทหารม้าคอสมัคตามตีสกัด นับแต่กองทัพฝรั่งเศสถอยกลับไปถึงเมืองสโมเลนสค์ ทุกสิ่งทุกอย่างทวีความสับสนเหล่าทหารรู้สึกเหมือนตกอยู่ในห้วงฝันร้ายที่น่าหวาดกลัว จากการถอยอย่างมีระเบียบ กองทัพเริ่มรวนเรไร้วินัย ทำการปล้นสดมภ์ตีชิงเพื่อความอยู่รอด

⁸Text in Dmytryshyn, pp. 158-160.

⁹Rude, p. 273.

สภาพของกองทัพฝรั่งเศสในขณะถอยออกจากรัสเซียนั้นเป็นประการใด ย่อมไม่มีผู้ใดสามารถพรรณนาได้เสมือนจริงดังที่จักรพรรดินโปเลียนมีพระราชหัตถเลขาถึงเสนาบดีว่าการต่างประเทศเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1812 ความตอนหนึ่งว่า :

“กองทัพยังมีความเป็นปึกแผ่นในด้านจำนวนกำลัง แต่รวมกันไม่ติดเลยแม้แต่น้อย ต้องใช้เวลาประมาณสองอาทิตย์จึงจะสามารถรวมกำลังผู้คนเข้าด้วยกันเป็นกรมกองได้ แต่เวลาถึงสองอาทิตย์นั้นจะมีมาได้อย่างไร ความระส่ำระสายแตกฉานชานเช็นนั้นสืบเนื่องมาจากความหนาวและความขาดแคลนด้านต่าง ๆ เราจะไปถึงเมืองวิลนา (Vilna) เร็ว ๆ นี้ : เราจะยืนหยัด ณ ที่นั้นได้หรือไม่ ? คงจะได้ ถ้าเรายืนหยัดอยู่ได้ประมาณหนึ่งอาทิตย์ แต่ถ้าเราถูกโจมตีระหว่างอาทิตย์แรก มันก็เป็นข้อสงสัยว่าเราจะอยู่ได้หรือไม่ อาหาร... อาหาร... อาหาร ถ้าปราศจากอาหาร ย่อมไม่มีขอบเขตจำกัดอันใดสำหรับความหิวโหยที่ฝูงคนผู้ไร้ระเบียบวินัยจะปฏิบัติต่อเมืองต่าง ๆ ...”¹⁰

เมื่อทัพฝรั่งเศสข้ามแม่น้ำเบริซينا (Berizina) รัสเซียได้ตามตีสกัด ทำให้ทหารฝรั่งเศสเสียชีวิตและจมน้ำตายไปประมาณ 12,000 คน การตามตีสกัดนั้นมิได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและจริงจังเพียงพอ เพราะรัสเซียอ่อนเพลีย ถ้ารัสเซียคาดถึงสภาพแท้จริงของทัพฝรั่งเศส รัสเซียก็อาจจะสามารถบดขยี้ทัพที่ขึ้นชื่อยิ่งของฝรั่งเศสได้ไม่ยากนัก และบางทียุทธที่ยิ่งใหญ่นั้นอาจจะไม่อุบัติขึ้นในระหว่าง ค.ศ. 1813-1814¹¹ ซึ่งจะเป็นการสงวนชีวิตและทรัพย์สินของประชาชาติยุโรปได้

อาจจะกล่าวได้ว่า ฝรั่งเศสต้องประสบความพ่ายแพ้ด้วยน้ำมือของภัยธรรมชาติคือ ความหนาวจัดผิดปกติ และต้องตกอยู่ในอำนาจของธรรมชาติคือ หนาวเหน็บและเหินวนอยู่ท่ามกลางดินแดนอันเว้งว่างกว้างใหญ่ไพศาล ยุทธศาสตร์รบรุกและกระจายกำลังไปทั่วผืนแผ่นดินรัสเซีย ทำให้ยากแก่การส่งกำลังและเสบียงอาหารเพื่อบำรุงกำลังรบ¹² กำลังพลมหาศาลไม่อาจปฏิบัติการรบได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยในทางตรงกันข้ามกลับกลายเป็นทัพที่เสมือนทศพลภาพกำลังอันมหาศาล ทำให้รัสเซียบังเกิดความระย่อไม่ยอมประจันหน้า และทำให้รัสเซียต้องถอยโดยสัญชาตญาณ ฝรั่งเศสจึงพ่ายแพ้ด้วยเหตุความมหาศาลของกำลังพลของตน และด้วยเหตุ

¹⁰Quoted in Strayer, p. 539.

¹¹Langer, p. 125.

¹²Edward R. Tannenbaum, *European Civilization, Since the Middle Ages*, Vol. I (New York : John Wiley sons & Co. Ltd, 1971), p. 355.

ในฤดูใบไม้ผลิแห่งปี ค.ศ. 1813 ฝรั่งเศสยาดราทัพมุ่งสู้รัสเซียอีกครั้งหนึ่ง ในครั้งนั้น ฝรั่งเศสเผชิญกำลังแสนยานุภาพของปรัสเซีย ออสเตรียและรัสเซีย ในสงครามแห่งประชาชาติ (The Battle of the Nations) ณ ยุทธภูมิบริเวณเมืองไลป์ซิก (Leipzig) กองทัพฝรั่งเศส ประสบความพ่ายแพ้อย่างยับเยิน ในสเปน กองทัพอังกฤษภายใต้การนำของนายพลเวลลิงตัน (General Wellington) ได้ทำลายกำลังแสนยานุภาพฝรั่งเศสในสเปน อังกฤษมุ่งสู่ฝรั่งเศส กองทัพปรัสเซีย ออสเตรียและรัสเซียยาดราทัพเข้าสู่ฝรั่งเศสจากยุโรปตะวันออก ศูนย์ปารีสในวันที่ 31 มีนาคม ค.ศ. 1814 ฝรั่งเศสถูกทำลายอำนาจอย่างสิ้นเชิง ชะตากรรมฝรั่งเศสตกอยู่ในเงื้อมมือมหาพันธมิตรนับแต่นั้นมา

แม้มหาพันธมิตรจะมุ่งมั่นปราบปรามไปเลยเถิด แนวร่วมก็มิได้มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงเท่าที่ควร มหาอำนาจทุกรัฐที่เข้าร่วมต่างหวังผลในการเข้าร่วมพันธมิตรแตกต่างกัน ต่างก็ยังหวังดินแดนที่ตนหมายตา ในกรณีของรัสเซีย รัสเซียมุ่งหมายดินแดนมากมาย

ตั้งแต่รัสเซียได้ตกลงเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1812 รัสเซียได้กระทำการสงครามกับสวีเดนใน ค.ศ. 1809 จนได้ผนวกฟินแลนด์ หนูลังเซอร์เบีย (Serbia) ภายใต้การนำของจอร์จ เปโตรวิก (George Petrovic) ให้กบฏต่อจักรวรรดิออตโตมัน จนกลายเป็นสงครามยืดเยื้อระหว่าง ค.ศ. 1804-1813 และผลักดันให้รัสเซียเปิดฉากกระทำการศึกสงครามกับจักรวรรดิออตโตมันในระหว่าง ค.ศ. 1806-1812 จนรัสเซียได้ผนวกเบสซาราเบีย ใน ค.ศ. 1813 จากชัยชนะในสงครามเปอร์เซีย รัสเซียได้ครอบครองบากู (Baku) นโยบายและพฤติกรรมที่มุ่งจักรวรรดินิยมดังกล่าวย่อมชี้แนะให้เห็นได้เด่นชัดว่า รัสเซียร่วมมหาพันธมิตรเพื่อปราบฝรั่งเศสและเพื่อดินแดนอีกมากมายที่ตนปรารถนาอันได้แก่ โปแลนด์ คาบสมุทรบอลข่าน และดินแดนในเทือกเขาคอเคซัส (Caucasus) รัสเซียจึงทำความตกลงกับอังกฤษในเรื่องปันส่วนดินแดนต่างๆ ที่ยังอยู่ในระหว่างการรบพุ่งติดพันกับฝรั่งเศส

เมื่อพันธมิตรมีความมุ่งหมายดินแดนเป็นบำเหน็จแตกต่างกัน และมีที่ท่าว่าจะก่อเกิดความขัดแย้งกันเองขึ้น อังกฤษได้เร่งมือที่จะให้พันธมิตรดำรงคงอยู่ต่อไป โดยการติดสินบนคาดสินบนเหล่าพันธมิตรให้ทำสนธิสัญญาร่วมกันที่เมืองโซมอนต์ (Chaumont) ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1814 เป็นกติกาสัญญามีกำหนด 20 ปี ว่าด้วยเสถียรภาพความมั่นคงร่วมกัน (Security pact) ซึ่งกำหนดว่า จักร่วมป้องกันมิให้ฝรั่งเศสทะยานตนขึ้นมาคุกคามยุโรปอีก โดยกำหนดให้สมาชิกต้องเข้าร่วมปราบด้วยกำลังพลสมาชิกละ 150,000 คน กติกาสัญญานั้นนับว่ามีความสำคัญยิ่งที่มีส่วนกำหนดชี้ขาดดุลยภาพแห่งอำนาจของยุโรปในเวลาต่อมา¹⁴ เพราะเป็น

¹⁴ Artz, p. 1 10.

สนธิสัญญาที่เหมือนโครงร่างสำหรับสนธิสัญญาสันติภาพนานาชาติ ที่ตกลงจัดระเบียบดินแดนทุกหนแห่งในยุโรป

เมื่อฝรั่งเศสพ่ายแพ้สิ้นเชิงทั้งในยุทธภูมิทางทะเลและทางบก จักรวรรดิฝรั่งเศสสลายตัวลง ชาร์อะเล็กซานเดอร์ที่ 1 ทรงยาดราทัพเข้าปารีสอย่างภาคภูมิ ประกาศศักดาเดชของรัสเซียให้เลื่องลือไกลไปทั่วยุโรปตะวันตก รัสเซียในฐานะมหาอำนาจผู้สามารถยืนหยัดต่อต้านกำลังมหาศาลของฝรั่งเศสได้ร่วมชี้ขาดชะตากรรมของฝรั่งเศสซึ่งเป็นมหาอำนาจ ในอดีตแห่งปี 1772, 1793 และ 1795 รัสเซียวินิจฉัยชี้ขาดชะตากรรมโปแลนด์ แต่โปแลนด์เป็นรัฐเล็กไม่สำคัญเท่าฝรั่งเศสซึ่งเป็นจักรวรรดิยิ่งใหญ่ โดยตระหนักถึงข้อเท็จจริงนี้ดี รัสเซียได้สำแดงตนเป็นมหาอำนาจร่วมทำลายจักรวรรดิฝรั่งเศสโดยร่วมรบและร่วมการเจรจาสันติภาพ ณ นครเวียนนา (Vienna, เมืองหลวงของออสเตรีย) เมื่อ ค.ศ. 1814 นับเป็นครั้งแรกที่รัสเซียได้เลื่อนฐานะของตนจากการเป็นมหาอำนาจในยุโรปตะวันออกที่เคยบงการโปแลนด์รัฐเล็ก ๆ มาสู่การเป็นมหาอำนาจยิ่งใหญ่มีบทบาทสำคัญในยุโรปตะวันตกที่จะบงการการเจรจาสันติภาพ เพื่อพิจารณาฐานะอำนาจของมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่คือ ฝรั่งเศส ฐานะยิ่งใหญ่ดังกล่าวนับเป็นเกียรติภูมิครั้งแรกที่ยุโรปตะวันตกต้องยอมรับรัสเซียอย่างแท้จริงว่า มีอำนาจและบทบาทสำคัญในการเมืองของยุโรปตะวันตก

การประชุมที่เวียนนา (Congress of Vienna)

เมื่อฝรั่งเศสลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับฝ่ายพันธมิตรที่กรุงปารีสเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ. 1814 ตามสนธิสัญญานั้น มาตราที่ 30 ได้ระบุให้เรียกประชุมพันธมิตรทั้งสี่มหาอำนาจที่กรุงเวียนนาเพื่อพิจารณาปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ในยุโรป

ดังนั้น ในเดือนกันยายน ออสเตรีย อังกฤษ รัสเซียและปรัสเซีย ได้เปิดประชุมขึ้นที่เวียนนา ผู้แทนทั้งสี่รัฐ ได้แก่

ผู้แทนออสเตรียคือ เจ้าชายคลีเมนส์ เมตเตอร์นิค (Prince Clemens Metternich)

ผู้แทนอังกฤษคือ วิสเคานต์ โรเบิร์ต สจ๊วต คาสเซอริห์ (Viscount Robert Stuart Castlereagh)

ผู้แทนปรัสเซียคือ เจ้าชายคาร์ล ฟอน ฮาร์เดนแบร์ก (Prince Karl von Hardenberg)

ผู้แทนรัสเซียคือ ชาร์อะเล็กซานเดอร์ที่ 1

เดิมทีฝรั่งเศสส่งเจ้าชายตาเลรอนด์ (Prince, Charles de Talleyrand) เข้าประชุมในฐานะผู้สังเกตการณ์ แต่ต่อมา ได้เลื่อนฐานะเป็นผู้ร่วมประชุมโดยตรงด้วยเหตุบังเอิญและโดย

โชคอำนวย ถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นว่า รัฐมหาอำนาจทั้งหลายล้วนเห็นความสำคัญของการประชุมมาก ต่างส่งผู้แทนล้วนเป็นนักการเมืองและนักการทูตที่เชี่ยวชาญยิ่ง เช่น คาเลรอดต์เป็นนักการทูตชั้นยอดเยี่ยมจากฝรั่งเศส เมตเตอร์นิคเป็นนักการทูตที่มีความสามารถสูงเช่นกันจากออสเตรีย ส่วนรัสเซียแม้จะไม่ปรากฏนักการทูตชั้นนำมาร่วมประชุมก็ไม่เสียเปรียบเชิงการทูตนัก เพราะประชุมเสด็จด้วยพระองค์เองในฐานะหนึ่งในสี่ผู้พิชิตนโปเลียน

การประชุมครั้งนั้น สหราชอาณาจักรต่างมีจุดประสงค์แตกต่างกัน แต่พอจะประมวลความสำคัญโดยส่วนรวมได้ว่า

1. มีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาดุลยภาพแห่งอำนาจในยุโรป ด้วยการฟื้นฟูและรักษาสถานะเดิม (Status quo) โดยเฉพาะสถานะเดิมของดินแดนต่าง ๆ ในยุโรป โดยพิจารณาความถูกต้องชอบธรรม (Legitimacy Basis) ว่า ดินแดนแต่ละแห่งควรเป็นกรรมสิทธิ์โดยชอบธรรมของรัฐใด ทั้งนี้ ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงหลักการเชื้อชาติ (Principle of nationality) ว่า ดินแดนนั้นมีประชากรเชื้อชาติใด วัฒนธรรมใด และหลักการว่าด้วยการวินิจฉัยด้วยตนเอง (Principle of Self Determination)

2. อีกจุดมุ่งหมายหนึ่งคือ การแสวงหามาตรการปิดล้อมฝรั่งเศส บันทอนมิให้มืพลกำลังอำนาจรุกรานประเทศเพื่อนบ้านอีกต่อไป

การประชุมเป็นความพยายามอย่างยิ่งยวดของมหาอำนาจทั้งหลายที่จะแสวงหามาตรการรักษาสันติภาพและความมั่นคงของแต่ละรัฐ โดยพยายามเสริมสร้างการเมืองระหว่างประเทศให้มั่นคงบนรากฐานของหลักการถ่วงดุลอำนาจ (Balance of Power) ด้วยชั้นเชิงทางการเมือง การดำเนินนโยบายประนีประนอมบ้าง ข่มขู่บ้าง ทำให้การประชุมบรรลุจุดมุ่งหมายในอันปลายอย่างยากเย็นยิ่ง

เริ่มด้วยการที่มหาอำนาจแต่ละฝ่ายต่างมีความเห็นและทัศนคติต่อหลักการถ่วงดุลอำนาจแตกต่างกัน ในทรรศนะของออสเตรีย หลักการถ่วงดุลอำนาจคือ ความพยายามรักษาสถานะเดิมของทุกสิ่งทุกอย่าง ส่งเสริมจักรวรรดิออสเตรียให้มีความยิ่งใหญ่และมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของการเมืองยุโรป อีกทั้งมุ่งปิดล้อมการขยายตัวของรัสเซีย (โดยร่วมมือกับอังกฤษ) การรักษาสันติภาพ ระเบียบแบบแผนและสถานะเดิมในยุโรปนั้นต้องยึดหลักการแห่งความถูกต้องชอบธรรม (Legitimacy) ด้วยความยินยอมพร้อมใจเป็นมติเห็นชอบ (Consensus) จากมหาอำนาจทุกฝ่าย¹⁵ และคำนึงถึงการรักษาดุลยภาพแห่งอำนาจ ในกรณีเกี่ยวกับรัสเซีย

¹⁵Robert A. Kann, "Mettemich : A Reappraisal of The Impact on International Relations," The European Past, Vol. II Reappraisals in History since Waterloo, ed. shepherd B. Clough, et al. (New York : The Macmillan Company, 1970), p. 19.

ออสเตรียถือว่าการขยายอำนาจของรัสเซียเป็นภัยยิ่งใหญ่คุกคามเสถียรภาพของจักรวรรดิออสเตรีย เพราะจักรวรรดิออสเตรียประกอบด้วยรัฐใหญ่น้อยที่มีเชื้อชาติภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างกัน มีเผ่าพันธุ์สลาฟอยู่มากมายพอสมควร ออสเตรียปรารถนาคาบสมุทรบอลข่านซึ่งเป็นดินแดน สลาฟได้อิทธิพลจักรวรรดิออตโตมัน เมื่อออสเตรียไม่พร้อมที่จะช่วงชิงดินแดนนั้นจากจักรวรรดิ ออตโตมัน ออสเตรียก็ยังไม่พร้อมที่จะให้ฝ่ายใดช่วงชิง โดยเฉพาะรัสเซีย ออสเตรียพอใจที่จะให้ จักรวรรดิออตโตมันมีอิทธิพลเหนือดินแดนนั้นต่อไปมากกว่า การขยายตัวของรัสเซียไปสู่คาบ สมุทรบอลข่านจึงเป็นการขยายตัวเข้าสู่เขตที่ออสเตรียถือว่าเป็นเขตภายใต้อำนาจผลประโยชน์ ของคนที่ตนถือเป็นหน้าที่โดยชอบธรรมที่จะพิทักษ์ปกป้อง ออสเตรียไม่ต้องการเห็นรัสเซีย ขยายอำนาจืบหน้าต่อไป ในขณะเดียวกัน ออสเตรียก็ไม่ต้องการเห็นปรัสเซียขยายอำนาจ เพราะปรัสเซียกำลังแสดงตนเป็นมหาอำนาจมุ่งเป็นผู้นำแคว้นเยอรมันใหญ่น้อยซึ่งอยู่ใต้ อิทธิพลออสเตรีย จักรวรรดิออสเตรียจะสั่นคลอน ถ้าปรัสเซียรวมตัวกับรัฐต่าง ๆ ในเยอรมนี กลายเป็นมหาอำนาจยิ่งใหญ่ในยุโรปภาคกลาง (Central Europe)

อนึ่ง ออสเตรียก็ต้องการปิดล้อมฝรั่งเศสมิให้มีอำนาจขยายอาณาเขตอีกต่อไป โดย สรุปลหลักการถ่วงดุลอำนาจในทัศนะของออสเตรียเป็นมาตรการรักษาสถานะเดิมและอำนาจ ของจักรวรรดิออสเตรีย ปิดล้อมฝรั่งเศส ปรัสเซียและรัสเซีย มิให้แผ่ขยายอำนาจเบียดบัง ดินแดนต่าง ๆ ที่รวมตัวกันเป็นจักรวรรดิออสเตรีย¹⁶ ออสเตรียมิได้หวาดเกรงแต่การขยาย อำนาจของประเทศเพื่อนบ้านเท่านั้น ยังหวาดเกรงภัยทางลัทธิอุดมการณ์ทางการเมืองด้วย โดยเฉพาะลัทธิเสรีนิยมและชาตินิยมซึ่งคุกุ่นอบอวลในฝรั่งเศส พร้อมทั้งจะระบาคแทรกซึมเข้าไปใน จักรวรรดิออสเตรีย ซึ่งหมายถึงการสลายตัวของจักรวรรดิโดยตรง เพราะจักรวรรดิประกอบด้วย รัฐใหญ่น้อยต่างเชื้อชาติวัฒนธรรมที่อาจจะต้องการปกครองตนเอง

ในทรรศนะของอังกฤษ หลักการถ่วงดุลอำนาจเป็นมาตรการหนึ่งในการป้องกันมิให้รัฐ ไครครองความเป็นใหญ่ครอบงำยุโรป ซึ่งหมายถึงการคุกคามเสถียรภาพความมั่นคงของอังกฤษเอง รัฐใหญ่น้อยในบริเวณที่เรียกว่าที่ราบต่ำ (Low Countries) ได้แก่ เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม (หรือ Austrian Netherlands) เป็นรัฐกันชนป้องกันฝรั่งเศสสุกรานอังกฤษ ในเวลาเดียวกัน อังกฤษถือว่า เกราชของโปแลนด์ก็มีความสำคัญต่ออังกฤษ เพราะแม้จะเป็นประเทศที่อยู่ห่าง ไกล แต่จะเป็นรัฐเดียวที่สมควรเป็นรัฐกันชนมิให้รัสเซียแผ่ขยายอำนาจเข้าไปในยุโรปภาคกลาง ยิ่งกว่านั้น ความยิ่งใหญ่ของจักรวรรดิออตโตมันในบริเวณคาบสมุทรบอลข่านและการควบคุม

¹⁶ดูรายละเอียดใน Henry F. Schwartz (ed.), Metternich "The Coachman of Europe" Statesman or Evil Genius? (Englewood Cliffs, N.J. : D.C. Heath and Company, 1962).

ช่องแคบคาร์ดาแนลส์และบอสโพรัส ก็เป็นมาตรการหนึ่งที่จะสกัดกั้นรัสเซียมิให้แผ่ขยายอำนาจออกมาสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน อังกฤษถือว่ารัสเซียเป็นมหันตภัยคุกคามความเป็นมหาอำนาจของอังกฤษในน่านน้ำนั้นและภาคพื้นทวีปโดยตรง การถ่วงดุลอำนาจจึงเป็นมาตรการป้องกันตนเอง โดยก่อตัวรัฐกันชนในยุโรปภาคกลาง มิให้ฝรั่งเศสและรัสเซียขยายอำนาจได้

ทั้งอังกฤษและออสเตรียเห็นพ้องต้องกันว่า ต้องสกัดกั้นการขยายอำนาจของรัสเซีย โดยคำประกันเอกราชอำนาจอธิปไตยและบูรณภาพทางดินแดนของจักรวรรดิออตโตมันและโปแลนด์ และต้องปิดล้อมฝรั่งเศสด้วยการตกลงจัดสรรปันส่วนดินแดนใหม่ (Territorial Settlement)

ในทหระณะของปรัสเซีย หลักการถ่วงดุลอำนาจเป็นมาตรการหนึ่งแห่งการจัดสรรปันส่วนอำนาจผลประโยชน์ที่ทุกฝ่ายต้องการ ปรัสเซียมุ่งหมายที่จะครอบครองรัฐแซกโซนีซึ่งเป็นพันธมิตรของนโปเลียน ความปรารถนาดังกล่าวเด่นชัดตั้งแต่เดือนมกราคม ค.ศ. 1813 เมื่อปรัสเซียลงนามในสนธิสัญญาเคอร์ลิช (Treaty of Kerlisch) กับรัสเซีย โดยตกลงในหลักการว่า ปรัสเซียจะสละดินแดนของตนในโปแลนด์ให้รัสเซียเพื่อแลกกับการที่รัสเซียยินยอมให้ปรัสเซียครอบครองแซกโซนี ครั้นถึงที่ประชุม ณ นครเวียนนา ปรัสเซียยื่นกรานความปรารถนาของตน ทั้ง ๆ ที่ออสเตรียไม่เต็มใจ

ทั้งอังกฤษและออสเตรียเห็นพ้องต้องกันว่า การที่รัสเซียขยายอำนาจเข้าไปในยุโรปเป็นภัยมหันตต่อเสถียรภาพความมั่นคงของยุโรปไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการที่ปรัสเซียจะสร้างตนเองเป็นมหาอำนาจโดยรวมแวนแคว้นเยอรมันที่อยู่ใต้อำนาจอิทธิพลจักรวรรดิออสเตรีย ถือว่าเป็นภัยมหันตต่อฝรั่งเศสและออสเตรีย ภัยรัสเซียและภัยปรัสเซียเป็นข้อควรวิตกเป็นอย่างยิ่ง อังกฤษวิตกภัยรัสเซียมากกว่าภัยปรัสเซีย ในขณะที่ออสเตรียวิตกภัยปรัสเซียมากกว่า วิถีทางการทูตของสองชาติจึงแตกต่างกันในด้านการพิจารณาเปรียบเทียบความร้ายแรงระหว่างภัยปรัสเซียกับภัยรัสเซีย

ในทหระณะของรัสเซีย หลักการถ่วงดุลอำนาจที่มีความหมายที่แท้จริงคือ การถ่วงดุลอำนาจที่สามารถให้หลักประกันเสถียรภาพความมั่นคงแก่รัสเซียทางพรมแดนตลอดแนวตะวันตก ตั้งแต่ทะเลบอลติกจดทะเลดำ ขณะที่มหาอำนาจร่วมประชุมอยู่นั้น รัสเซียได้ครอบครองฟินแลนด์ตอนใต้โดยเฉพาะอ่าวฟินแลนด์ กาลิเซียใต้ (Galicia-ภาคใต้ของโปแลนด์) และเบสซาราเบีย กองทัพรัสเซียได้ประจำการในโปแลนด์เรียบร้อยแล้ว ทุกอย่างที่รัสเซียต้องการ รัสเซียได้ใช้กำลังแสนยานุภาพพิชิตแล้ว รัสเซียต้องการแต่เพียงความเห็นชอบ ความยินยอมพร้อมใจของมหาอำนาจทุกฝ่ายที่จะรับรองว่า รัสเซียมีกรรมสิทธิ์และหรือมีสิทธิ์โดยชอบธรรมเหนือดินแดนเหล่านั้น รัสเซียได้แผ่อำนาจอิทธิพลมาสู่ชายทะเลตะวันออกของทะเลบอลติกและ

บริเวณปากแม่น้ำดานูบแล้ว ยากที่ยุโรปจะสามารถยับยั้งรัสเซียได้ นอกจากจะใช้พลังกำลังบังคับ ซึ่งยุโรปไม่พร้อมที่จะกระทำเช่นนั้น

เมื่อเข้าร่วมประชุมที่นครเวียนนา รัสเซียมาในฐานะผู้พิชิตที่มีกำลังแสนยานุภาพและครอบครองดินแดนส่วนต่าง ๆ ที่ตนต้องการแล้ว เป็นการเสริมสร้างฐานะอำนาจในการต่อรองทางการเมืองของรัสเซียในที่ประชุมนั้น กล่าวคือ การทูตหนุนหลังโดยความได้เปรียบในเชิงกำลังแสนยานุภาพและการครอบครองดินแดน รัสเซียยืนยันสิทธิอันชอบธรรมของตนในดินแดนเหล่านั้นโดยเฉพาะโปแลนด์แต่อังกฤษและออสเตรียไม่ยินยอมให้โปแลนด์ถูกลบชื่อออกจากแผนที่ยุโรปอีก ต่างฝ่ายต่างแสดงเจตจำนงไม่อ่อนข้อต่ออีกฝ่าย การทูตที่เริ่มต้นโดยจุดมุ่งหมายปิดล้อมฝรั่งเศสและฟื้นฟูระบบถ่วงดุลอำนาจได้แปรเปลี่ยนเป็นการดำเนินนโยบายขู่คุกคามออสเตรียและอังกฤษพยายามปิดล้อมรัสเซียและจำกัดขอบเขตความต้องการของปรัสเซียเหนือแซกโซนี ในเดือนธันวาคม การเจรจาเริ่มประสบความยากลำบากจนชะงักงัน

ออสเตรียเห็นสมควรที่จะยินยอมให้รัสเซียได้ครอบครองโปแลนด์บางส่วนแต่มีข้อกังขาไปโปแลนด์ทั้งรัฐ และยินยอมให้ปรัสเซียได้ครอบครองแซกโซนี เป็นการเสริมพลังปรัสเซียให้แข็งแกร่งที่จะเป็นรัฐกันกระแทกสกัดกั้นการแผ่ขยายอำนาจของรัสเซียมาสู่ทางตะวันตก ถ้าปรัสเซียไม่แข็งแกร่งพอ ออสเตรียจะเสริมสร้างฝรั่งเศสแทนที่

แต่ปรัสเซียเองตัดสินใจไม่ได้เด็ดขาดนัก ปรัสเซียต้องการแซกโซนีทั้งหมด รัสเซียยินดีสนับสนุน แต่ปรัสเซียก็ขาดมติเห็นชอบจากบรรดามหาอำนาจทั่วไปว่าตนควรมีสิทธิโดยชอบธรรมเหนือแซกโซนี ในขณะเดียวกัน ถ้าปรัสเซียดำเนินการทูตไม่ทันการณ์ ตนก็อาจเสียทั้งโปแลนด์ส่วนที่เป็นของตน (เพราะตนทำสนธิสัญญาเคอร์ลิชยกให้รัสเซียเพื่อแลกกับแซกโซนี) และเสียทั้งแซกโซนีก็ได้ ถ้าออสเตรียไม่ยินยอม ปรัสเซียก็จะตกที่นั่งเสียทั้งสองแห่งโดยไม่มีการชดเชย ปรัสเซียจึงยืนยันการต้องการแซกโซนีให้ได้

ในที่ประชุม เหล่ามหาอำนาจผู้ร่วมรบปราบปรามฝรั่งเศสได้แตกแยกออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายแรกได้แก่ อังกฤษและออสเตรีย ฝ่ายที่สองได้แก่ ปรัสเซีย (ต้องการแซกโซนี ออสเตรียไม่ยินยอม) และรัสเซีย (ต้องการโปแลนด์ อังกฤษและออสเตรียไม่ยินยอม) ต่างประจันหน้ากันเต็มที่ เมื่อการเจรจาเกลี้ยกล่อมไร้ผล อังกฤษเป็นฝ่ายเริ่มขู่คุกคามและแสวงหาพันธมิตร

กรณีโปแลนด์ รัสเซียถือว่า โปแลนด์อ่อนแอไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรจนล่อแหลมต่อการเสียดินแดนหรือถูกครอบงำโดยชาติมหาอำนาจอื่น ๆ แวดล้อม ซึ่งย่อมจะหมายถึงอันตรายต่อเสถียรภาพความมั่นคงของรัสเซียเอง โปแลนด์จะตกอยู่ใต้อาณาจักรมหาอำนาจใดมิได้ ในขณะเดียวกัน โปแลนด์ก็เป็นบันไดก้าวแรกของการขยายอาณาเขตรัสเซียมาสู่ยุโรปตะวันตก โดยนัยดังกล่าวรัสเซียจึงยืนยันกรานว่าตนมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะคุ้มครองโปแลนด์¹⁷ เหตุผลของรัสเซียนั้น

¹⁷ "Henry A. Kissinger,"The Congress of Vienna : A. Reappraisal," Clough, II, 9.

แม้จะเกี่ยวเนื่องกับเสถียรภาพของรัสเซีย ก็มีปัจจัยสืบเนื่องมาจากความปรารถนาที่จะแผ่ขยายอำนาจอิทธิพล แต่ความมั่นคงของรัสเซียย่อมหมายถึงความไม่มั่นคงของบรรดาประเทศเพื่อนบ้านที่หวังวิตกว่าวันหนึ่งรัสเซียอาจจะรุกรานตน เมื่อรัสเซียเสนอที่จะครอบครองโปแลนด์หมดยกเว้นส่วนเล็ก ๆ หนึ่งส่วนภายใต้การปกครองของปรัสเซีย แม้จะเป็นการกระทำเพื่อเสถียรภาพความมั่นคงของรัสเซีย เพื่อผลประโยชน์สุขของชาวโปแลนด์ด้วยที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ภายใต้ความคุ้มครองของรัสเซีย มหาอำนาจทั่วไปก็ไม่ยินยอม รัสเซียได้เรียกร้องต้องการโปแลนด์เป็นบำเหน็จที่เข้าร่วมพันธมิตร¹⁸

ในกรณีแซกโซนี ปรัสเซียได้เสนอบันทึกลงวันที่ 9 ตุลาคม ค.ศ. 1814 ต่อที่ประชุมโดยได้เสนอระบบสื่อกลาง (Intermediary System) ที่ขึ้นอยู่กับรากฐานของการรวมตัวกับออสเตรีย ปรัสเซียและอังกฤษ เพื่อต่อต้านรัสเซีย โดยมีเงื่อนไขว่าออสเตรียยินยอมให้ปรัสเซียผนวกและยึดครองแซกโซนี ออสเตรียได้สนองตอบด้วยข้อเสนอว่า ยินยอมให้ปรัสเซียผนวกแซกโซนี แต่มีเงื่อนไขว่า การผนวกดินแดนนั้นจะต้องไม่นำไปสู่การขยายดินแดนอย่างใหญ่โตจนไม่ได้สัดส่วนการจัดกระจายตามที่ต่าง ๆ (Disproportional Aggrandizement) กล่าวคือจะครอบครองส่วนหนึ่งของโปแลนด์ไม่ได้

ในเดือนตุลาคมนั้นเอง ปรัสเซีย ออสเตรียและอังกฤษ ได้ยื่นคำร้องต่อรัสเซียให้มีการพิจารณาปัญหาโปแลนด์ โดยเสนอวิธีแก้ไข 3 วิธี ได้แก่

1. ประกาศโปแลนด์เป็นเอกราช
2. หรือการรับรองฐานะของโปแลนด์ดังที่ปรากฏใน ค.ศ. 1791 กล่าวคือ ตามสถานะที่โปแลนด์ถูกแบ่งโดย รัสเซีย ออสเตรีย และปรัสเซีย ครั้งที่ 1 แห่งปี 1772
- 3 หรือคงสถานะโปแลนด์ตามความตกลงแห่งการแบ่งโปแลนด์ครั้งที่ 3

เมื่อถูกบีบจากที่ประชุม รัสเซียได้ดำเนินวิธีใหม่โดยการที่ชาร์ลส์เล็กซานเดอร์ที่ 1 เสด็จเยี่ยมปรัสเซียและได้ทรงปรึกษากับกษัตริย์ปรัสเซีย ปรัสเซียตกลงแยกตัวจากออสเตรียและอังกฤษในเดือนพฤศจิกายน ก่อเกิดการแตกแยกในสัมหาอำนาจออกเป็นสองฝ่ายคือ ฝ่ายออสเตรียและอังกฤษ และฝ่ายปรัสเซียและรัสเซีย

และแล้วในเดือนธันวาคม การประชุมติดชะงักพิจารณาประเด็นใด ๆ มิได้ ความขัดแย้งในด้านอำนาจผลประโยชน์ระหว่างมหาอำนาจทั้งหลายมีความยิ่งใหญ่กว่าความหวาดกลัวที่มหาอำนาจเคยมีต่อฝรั่งเศส สภาพการประชุมจึงเป็นไปเสมือน “สภาเรังลีลา แต่ไม่ก้าวเดิน”¹⁹

¹⁸Langer, p. 135.

¹⁹Kissinger, p. 11

บรรดาหมาอำนาจไม้อาจจะพิจารณาปัญหาไปแล่นได้ ในขณะที่เดียวกัน ปรัสเซียก็หมดโอกาสที่จะแอบอ้างสิทธิ์เหนือแซกโซนี เพราะหมดความจำเป็นแล้วสำหรับบรรดาหมาอำนาจที่จะชดเชยแก่ปรัสเซีย อย่างน้อย ออสเตรียไม่ยินยอมโดยเด็ดขาด ทั้งประเด็นไปแล่นด์และแซกโซนีได้ทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง ความเป็นพันธมิตรต่อกันได้สลายตัวลงทีละน้อย ถ้าพิจารณาโดยรอบคอบ จะเห็นได้ว่า การใช้กำลังประหัตประหารกันด้วยกรณีไปแล่นด์มิได้อุบัติขึ้นเพราะมีกรณีแซกโซนีแทรก การรวมตัวเป็นพันธมิตรต่อต้านรัสเซียได้สลายตัวลงเพราะปรัสเซียเองต้องการแซกโซนีที่ฝ่ายอังกฤษและออสเตรียไม่ยินยอม การแตกแยกเป็นสองฝ่ายด้วยกำลังอำนาจเสมอกันทำให้รัสเซียประสบความสำเร็จในการดำเนินนโยบายแบ่งฝ่ายเหล่าพันธมิตรเพื่อประโยชน์แก่การที่รัสเซียจะยืนหยัดในเจตนารมณ์ของตนเหนือดินแดนที่ตนต้องการ โดยมีต้องเสี่ยงทำสงครามกับออสเตรีย อังกฤษและปรัสเซีย ยุโรปทั้งทวีปหลีกเลี่ยงสงครามไปได้อย่างหวุดหวิดด้วยกรณีแซกโซนีช่วยไว้ทันทั่วทั้ง²⁰

อนึ่ง รัฐบาลอังกฤษเองเริ่มตระหนักว่า การแตกแยกด้วยกรณีไปแล่นด์ประเทศที่ไกลโพ้นจากอังกฤษเป็นกรณีพิพาทที่ไม่มีค่าควรแก่การก่อสงครามทำลายสันติภาพความสงบสุขที่อังกฤษได้ทุ่มเททำสงครามปราบปรามไปเสียมาแต่ต้นแล้ว รัฐบาลอังกฤษได้เตือนผู้แทนของตน นายคาสเซอริห์ว่า ถ้าก้าวกายเรื่องไปแล่นด์น้อยเท่าใด ก็จะเป็นการดีแก่อังกฤษมากขึ้นเท่านั้น รัฐบาลอังกฤษยังไม่เล็งเห็นภัยรัสเซียว่าลึกซึ้งดังที่นายคาสเซอริห์ได้ตระหนัก และเตือนนายคาสเซอริห์มิให้สร้างศัตรูในที่ประชุม²¹ แต่จุดประสงค์ของอังกฤษดังกล่าวนั้นมิได้แสดงออกมาอย่างเด่นชัด ด้วยยังปรารถนาที่จะรักษาดุลถ่วงอำนาจฝ่ายตน มิให้ออสเตรียไร้มิตรจนยอมจำนนต่อข้อเรียกร้องของรัสเซียและปรัสเซีย ทั้งยังได้ตั้งผู้สังเกตการณ์จากฝรั่งเศสคือ นายดาเลรองด์ เข้าร่วมในฐานะผู้แทนฝรั่งเศส ออสเตรียพยายามเสริมสร้างฐานะนายดาเลรองด์เพื่อใช้เป็นตัวถ่วงดุลอำนาจต่อรองกับฝ่ายปรัสเซียและรัสเซีย

บทบาทของนายดาเลรองด์เริ่มปรากฏเด่นชัดทันที นายดาเลรองด์ได้ย้ำหลักการว่าด้วยความถูกต้องชอบธรรมในกรณีแซกโซนีว่า ปรัสเซียไม่มีสิทธิ์เรียกร้องขอแซกโซนี แซกโซนีเท่านั้นที่มีสิทธิ์โดยชอบธรรมว่าจะยอมปรัสเซียในขอบเขตใดหรือไม่ ข้อเสนอของฝรั่งเศสเป็นที่พอใจแก่ฝ่ายออสเตรียและอังกฤษเป็นที่ยิ่ง ยิ่งกว่านั้น นายดาเลรองด์ได้เกลี้ยกล่อมให้อังกฤษและออสเตรียร่วมทำความตกลงทางทหารเป็นการลับเพื่อต่อต้านรัสเซีย

ในวันที่ 31 ธันวาคม ออสเตรียและอังกฤษยื่นกรณให้ฝรั่งเศสร่วมประชุมโดยตรงเสมอภาคกับทุกฝ่าย การเปลี่ยนฐานะของฝรั่งเศสครั้งนั้นทำให้รัสเซียยับยั้งชั่งใจมากขึ้น และ

²⁰Ibid, p. 12.

²¹Ibid, p. 13.

แสดงที่ท่าไม้เห็นด้วยกับการที่ปรัสเซียจะใช้กำลังยึดครองแซกโซนี ซึ่งหมายถึงการเผชิญหน้ากับฝ่ายออสเตรีย อังกฤษและฝรั่งเศส ปรัสเซียจะพึงพารุสเซียมิได้แล้ว เพราะทุกฝ่ายยินยอมอ่อนข้อต่อรุสเซีย รุสเซียพึงพอใจมากพอที่จะไม่ก้าวภายในกรณีแซกโซนี (ซึ่งเป็นการละเมิดข้อตกลงสนธิสัญญาเคอร์ลิช) ปรัสเซียถูกทุกฝ่ายละทิ้งในบั้นปลาย รุสเซียเมื่อได้สิ่งที่ตนต้องการแล้วก็ให้ความร่วมมือกับทุกฝ่ายเป็นอย่างดี ความตกลงเรื่องดินแดนในยุโรปจึงเริ่มขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1815 มีความสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. การตกลงเรื่องโปแลนด์ ออสเตรียได้กาฬิเซียและทาร์นาโพล (Tarnopol) ปรัสเซียได้เมืองโปเสน (Posen) เมืองทอนน์ (ควบคุมต้นแม่น้ำวิสตุลา) โปแลนด์ส่วนที่เหลือรวมตัวเป็นราชอาณาจักรโปแลนด์ภายใต้การครอบครองของรุสเซีย ยกเว้นเมืองคราโก (Cracow) ให้ตั้งเป็นนครเสรี การตกลงเรื่องโปแลนด์โดยเนื้อแท้จึงเป็นการแบ่งโปแลนด์ครั้งที่ 4
2. การตกลงเรื่องเยอรมนี ปรัสเซียได้ 2/5 ของแซกโซนี พอมเมอเรเนีย ฟังซายแม่น้ำไรน์ (เพื่อควบคุมฝรั่งเศส) และแคว้นเวสต์ฟาเลีย (Westphalia)
3. ออสเตรียยกเบลเยียม (Austrian Netherlands) ให้ฮอลันดา (เพื่อควบคุมฝรั่งเศส) โดยได้รัฐเวนิซ ภาคเหนืออิตาลีและมีอำนาจอิทธิพลเหนืออิตาลี เป็นการชดเชย
4. ยกเลิกการรวมตัวของเดนมาร์ก (พันธมิตรนโปเลียน) กับนอร์เว โดยยกนอร์เวให้สวีเดน และสวีเดนยกฟินแลนด์ให้รุสเซีย
5. อังกฤษได้ครอบครองอำนาจผลประโยชน์ทั้งมวลที่ฝรั่งเศสมีในทวีปอเมริกาใต้ และหมู่เกาะไอโอเนียน (Ionian Islands, ของฮอลันดา)
6. ชาร์ดิเนียได้เจนัว (Genoa)

จากความตกลงเรื่องดินแดน ณ เวียนนา ซึ่งยุติลงเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน รุสเซียได้โปแลนด์เกือบทั้งประเทศโดยรุสเซียให้คำมั่นว่าจะให้โปแลนด์มีสิทธิปกครองตนเอง และรุสเซียได้ครอบครองฟินแลนด์ การจัดแบ่งดินแดนเหล่านั้นส่วนใหญ่คำนึงถึงแต่หลักแห่งความถูกต้องของกรรมสิทธิ์ มากกว่าการคำนึงถึงเชื้อชาติภาษาวัฒนธรรม และคำนึงถึงการฟื้นฟูรักษาคุณภาพแห่งอำนาจ การที่ให้ออสเตรียและปรัสเซียได้ส่วนแบ่งดินแดนนั้นเป็นไปเพื่อให้มีฐานะแข็งแกร่งพอที่จะเป็นตัวกันกระแทก ถ่วงดุลอำนาจอันอาจเติบโตใหญ่น่ากลัวของฝรั่งเศสและรุสเซียถึงกระนั้น ผู้เสียครุ่นคิดที่จะเรียกคืน ผู้ได้ก็หมกมุ่นกับการพยายามรักษาสິงที่ตนได้มา ในกรณีรุสเซีย จะเห็นเด่นชัดว่า รุสเซียครอบครองสองรัฐใหญ่ที่ต่างเชื้อชาติภาษาและวัฒนธรรม อีกทั้งขณะนั้นลัทธิเสรีนิยมและลัทธิชาตินิยมก็ระบดไปทั่ว ทำให้รุสเซียยืนหยัดระบบการปกครองลักษณะเอกราชปไตยของตน และปกครองโปแลนด์และฟินแลนด์ด้วยความยากลำบาก แม้ว่าชาร์อะเล็กซานเดอร์ที่ 1 จะทรงผ่อนปรนแก่โปแลนด์ด้วยการยินยอมให้โปแลนด์มีการปกครอง

ระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) แต่ไปแลนด์ปรารถนาเอกราชมากกว่า²²

สำหรับฝรั่งเศสผู้แพ้ ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1815 บรรดามหาอำนาจได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับฝรั่งเศส กำหนดคงสถานะเดิมของฝรั่งเศสและพรหมแดนในขอบเขตของปี 1790 เป็นเกณฑ์ ฝรั่งเศสต้องถูกยึดครองและชำระค่าปฏิกรรมสงคราม เงื่อนไขตามสนธิสัญญานั้นบ่งถึงลักษณะไม่เข้มงวดของมาตรการลงโทษฝรั่งเศส ฝรั่งเศสยังคงสถานภาพเป็นมหาอำนาจดั้งเดิม อนึ่ง ณ ที่ประชุมครั้งนั้น ได้มีการตกลงจะรวมกันเป็นพันธมิตรอีกเพื่อเป็นมาตรการตรวจตราฝรั่งเศสให้ปฏิบัติตามสนธิสัญญา พันธมิตรครั้งนั้นมีลักษณะพิเศษสืบเนื่องมาจากความเคร่งศาสนาของชาร์ลส์เอ็กซานเดอร์ที่ 1 ทรงเกลี้ยพระองค์เป็นผู้ปลดแอกให้ยุโรปจากการแผ่ขยายอำนาจโดยนโปเลียน ทรงเรียกร้องให้บรรดามหาอำนาจทั้งหลายให้ความร่วมมือกันจัดระเบียบความสงบสุขในยุโรปโดยยึดหลักแห่งการเป็นคริสต์ศาสนิกชน พันธมิตรครั้งนั้นจึงมีชื่อเรียกกันว่า พันธมิตรอันศักดิ์สิทธิ์ (Holy Alliance) บรรดามหาอำนาจทั้งหลายเห็นเป็นเรื่องไร้สาระและเป็นเรื่องตลกมากกว่าอื่น อังกฤษไม่ยอมลงนามในความตกลงพันธมิตรเช่นนั้น อย่างไรก็ตาม ได้มีการลงนามเป็นทางการในการเป็นจตุรมิตร (Quadruple Alliance) ได้แก่ รัสเซีย รัสเซีย ออสเตรียและอังกฤษ การเป็นพันธมิตรนั้นเพราะยังเกรงภัยฝรั่งเศส และได้ตกลงให้มีการเจรจาชั่วคราวครั้งชั่วคราวเพื่อจัดปัญหาความขัดแย้งในยุโรป เป็นการให้ความร่วมมือกันในยุโรปโดยสันติวิธีทางการทูตมากกว่ายุทธวิธี นับเป็นมาตรการใหม่ที่ยุโรปพยายามทดลองใช้เพื่อธำรงรักษาสันติภาพในยุโรป

ปัญหาตะวันออกไกล *

ความจริงปัญหานี้มิได้มีความสำคัญน้อยลงสำหรับยุโรปและรัสเซียแต่อย่างใด โดยเฉพาะรัสเซีย ปัญหาตะวันออกไกลเป็นปัญหาในขอบเขตความสนใจของตนจนถึงเป็นการเมืองภายในด้วยซ้ำไป รัสเซียได้ติดพันเป็นปฏิปักษ์กับจักรวรรดิออตโตมันตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 สนธิสัญญาคุชัค (Treaty of Kuchuk) เมื่อ ค.ศ. 1774 ได้ทำให้จักรวรรดิออตโตมันสูญเสียอำนาจอิทธิพลเหนือทะเลดำก็จริงอยู่ แต่จักรวรรดิออตโตมันต้องการคืน ในขณะเดียวกัน การควบคุมทะเลดำสำหรับรัสเซียก็เป็นเพียงขั้นต้นของการขยายตัวสู่ช่องแคบดาร์ดาแนลส์ และบอสโพรส ไปสู่คาบสมุทรบอลข่านและทะเลเมดิเตอร์เรเนียนในบั้นปลาย รัสเซียจึงยังคงขยาย

²²Text in Dmytryshyn, pp. 163-73.

* ตะวันออกไกล (Near East) หมายถึงดินแดนแอฟริกาเหนือในบริเวณแอลจีเรียไปสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บริเวณอ่าวเปอร์เซีย และดินแดนจากทวีปยุโรปตะวันออกเฉียงใต้บริเวณปากแม่น้ำดานูบ (Danube) ไปสู่ต้นแม่น้ำไนล์ (Nile) ดินแดนเหล่านี้คือยุโรปตะวันออก

อาณาเขตไปเรื่อย ๆ ซึ่งหมายถึงการเผชิญหน้ากับจักรวรรดิออตโตมัน เป็นคราวเคราะห์ดีที่รัสเซียได้เผชิญหน้ากับจักรวรรดิออตโตมันฝ่ายเดียว เพราะขณะนั้น ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยุโรปกำลังเฟื่องฟูฝรั่งเศสซึ่งพยายามสร้างจักรวรรดิครอบงำทั้งทวีป ไม่มีรัฐใดให้ความสนใจอย่างแท้จริงกับกรณีพิพาทระหว่างจักรวรรดิออตโตมันกับรัสเซีย

ขณะที่ฝรั่งเศสกระทำการศึกเพื่อพิชิตยุโรปอยู่ในแนวรบตะวันตก รัสเซียก็พยายามแผ่ขยายอาณาเขตเปียดบังจักรวรรดิออตโตมันเช่นกัน ใน ค.ศ. 1806 ได้เกิดสงครามกันขึ้น รัสเซียกระทำศึกทั้งสองด้านคือ ร่วมกับพันธมิตรสกัดกั้นการขยายอาณาเขตของฝรั่งเศสสู่ยุโรปกลาง และขยายอาณาเขตรัสเซียด้วยในเวลาเดียวกัน สงครามในตะวันออกดำเนินไปไม่มีที่ท่ายุติ แม้ว่าฝรั่งเศสจะได้แสดงตนเป็นผู้ใกล้เคียงตามสนธิสัญญาที่มีต่อกัน ก็มีได้ผลเท่าใดนักจนเมื่อฝรั่งเศสจะรุกรานรัสเซีย สงครามกับจักรวรรดิออตโตมันจึงยุติลงใน ค.ศ. 1812 ด้วยสนธิสัญญาบูคาเรสต์ (Treaty of Bucharest) รัสเซียได้ครอบครองเบสซาราเบีย เมื่อมีการประชุม ณ เวียนนา ใน ค.ศ. 1814 ปัญหาตะวันออกใกล้มิได้ผ่านพ้นความสนใจของมหาอำนาจทั้งหลาย หากแต่ชาร์ลส์เอเล็กซานเดอร์ที่ 1 ได้ทรงดำเนินการทูตบับบักับให้ทุกฝ่ายมุ่งความสนใจไปที่โปแลนด์และยีนกรานไม่ให้พิจารณาปัญหาตะวันออกใกล้

แม้การตกลงดินแดน ณ เวียนนาจะก่อเกิดสันติภาพได้ประมาณ 1 ศตวรรษ ก็เป็นระยะเวลาแห่งการที่ทุกฝ่ายรอคอยจังหวะเหมาะที่จะเข่นฆ่ากัน นับตั้งแต่การแย่งชิงอำนาจทางการเมือง ไปจนถึงการแข่งขันกันทางด้านลัทธิอุดมการณ์ระหว่างระบอบการปกครองแบบเก่า (Ancien Régime) และระบอบการปกครองแบบเสรีนิยมซึ่งมีลักษณะเป็นแบบเปลี่ยนแปลงรุนแรงกลับขาเป็นคำที่เรียกว่า การปฏิวัติ (Revolution) ในทฤษฎีของอีกฝ่าย ระบบเมตเตอร์นิค (Metternich system) ที่จะรักษาดุลยภาพแห่งอำนาจโดยคืนสู่สถานะเดิมทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นความพยายามที่จะหมุนนาฬิกาคืนวันเวลาไปสู่อดีตที่มีแต่จะก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายมากกว่าความสงบสุขดังที่ปรารถนา